

Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı

- *Doç.Dr. Aliye Mavili AKTAŞ**

Özet

Sosyal hizmetin amacı, herkesin yaşam niteliğinde karşılıklı olarak doyumlu ilişkiler geliştirmesini ve sürdürmesini sağlamaktır. Sosyal hizmet müdahalesi, sosyal hizmet uzmanının sistematik değişiklikler sağlayan eylemleridir. Çok sayıda müdahale modeli içinde tıbbi tedavi modeli sorgulanmakta yeni yaklaşım ve aile sistemi kavramlaştırmaları üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada sosyal hizmet literatüründeki sistem kuramı ve iletişim kuramı ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Sosyal hizmet, sistem kuramı, iletişim kuramı.

Abstract

Social Work Intervention In Family Therapy System

The purpose of social work is to promote or restore a mutually beneficial interaction between the quality of life for everyone. Social work intervention is the activity of the worker in bringing about change in a systemic sense. The growing diversity of intervention modalities, many of which rejected the medical model (This model is entailed new ways of approaching to family system and new terminology.

In this study/ system theory and communication theory have been used in the social work literature.

Key Words: *Social work, system theory, communication theory.*

Toplumun en temel kurumlarından birisi olan aile sistemi sosyal hizmetin müdahale odağında da önemli bir yer tutar. Günümüzde yaşanan ekonomik sorunlar, globalleşme sürecinin aile sistemine olumlu ve olumsuz yansımaları aileyi doğrudan etkilemektedir. Toplumdaki ihtiyaç sahiplerine destek olmak ve profesyonel hizmet vermekte sorumlu sosyal hizmet disiplini de, bu sisteme etkili müdahale yollarını geliştirme çabası içindedir.

Müdahale kavramı sosyal hizmet literatüründe 1960lardan sonra girmeye başlamıştır. "**Aile sisteminde müdahale**" ise çağdaş sosyal hizmet kavramlaştırmasının bir ürünüdür. Başlangıçta müdahale kavramıyla ilgili çok dar kapsamlı açıklamalar yapılmıştır. Bu dönemde **müdahale teşhis** sürecinde tedavi kavramının karşılığı olarak ele alınmıştır. Teşhis sosyal hizmet müdahale sürecinin bir parçasıdır ve müdahale, gereğini yerine getirmek üzere yapılanları ifade eden bir kavramdır (Johnson, 1995,3).

Çağdaş sosyal hizmet uygulamalarında birçok önemli faktörün etkisiyle bu kavramda (müdahale) bazı önemli değişiklikler olmuştur.

Çalışmanın daha sonraki bölümlerinde tartışılacak olan genel sistem kuramı ve iletişim kuramının aile terapisindeki yeri ele alınacaktır. Ancak bu kuramın öneminin ortaya çıkmasını sağlayan bu faktörleri burada ele almanın gerekli olduğu düşünülmüştür.

1. Teşhis ve tedavi, hastalıklarla ilgili tıp biliminde temel olan iki kavramdır. Ego psikolojisindeki **başetme** ve **sosyal fonksiyon** gibi yeni kavramlaştırmalar teşhis ve tedavi odaklı kavramlaştırmanın sorgulanmasına neden olmuştur.
2. Sosyal hizmetin önemli müdahale yollarından olan, kişisel çalışma, grup çalışması ve toplumla çalışma uygulamaları arasında bazı benzerlikler olduğu görülmüştür. Toplum organizasyonu ve bazı grup çalışması uygulamalarının tedavi kavramı içine oturtulamayacağı ve bu nedenle de uygulamadaki benzerlikleri kapsayıcı farklı bir terminolojiye ihtiyaç duyulmuştur.

3. Tıbbi modelin birçok değişik türünün ortaya çıkışı, uygulamada tedavi yaklaşımının sorgulanmasına hatta reddedilmesine neden olmuştur. Müdahale kavramı birçok yardım mesleğinde kullanılabilir. Sosyal hizmet bu kavramı kendi kullanımıyla uygulamasına uyarlamıştır.

4. Sosyal sistem teorisinin kullanımı genişlemiştir. Bir bireyi sosyal sistem içinde bir durum olarak ele alış **sosyal sistemlere müdahale** kavramlaştırmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu tarz ele alışıta müdahale **sistemik** bir düşüncedir. Sosyal sistemler bakışında sistemler arasındaki ilişkiler ve herhangi bir alt sistemdeki değişikliğin diğer sistemlere etkisi ve alt sistemler arasındaki ilişkiler değişimin odağında yer alır.

Bu doğrultuda aile bir sistem olarak içinde bulunduğu kültürel yapının, topluluğun bir alt sistemidir. Aile içindeki bireylerde, kendine has bütünlüğü ile sistemik bir yapıdır.

5. Çağdaş sosyal hizmet kuramında, müracaatçı sistemlerine yönelik daha saldırgan bir kavramlaştırma gelişmiştir. Bu bakış sosyal hizmet müdahalesini de etkilemiştir. 1960lı yıllar boyunca, sosyal hizmet sorun alanları, yeni durumlarla ilgilenmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte müracaatçı sistemlerinin kendi içe bakış ve algılamalarında değişiklikle yaşamlarında değişiklik yapma yönünde ki müdahale yaklaşımı, daha radikal daha girişimci çevresel odağı ve sistemi göz önünde bulunduran yeni yaklaşımlarla yön değiştirmiştir (Johnson, 1995,84-87).

Sosyal hizmet uygulamasındaki bu değişiklik yalnızca kavramsal bir değişiklik değil, herhangi bir durum içindeki bireye (ailesi içinde-aile toplumun içinde bir sistem) bakışla ilgili bir değişikliktir. Bu çerçevede sosyal hizmetin aileyle çalışmasında aile içindeki roller, ilişkiler ve etkileşimlerle odaklanma söz konusu olmuştur. Geleneksel müdahalede odak

ise, müracaatçının ilk yaşamındaki deneyimleri ve geçmiştir. Müracaatçı sistemi olarak aile içindeki bireyin ya da bütün ailenin içinde bulunduğu kültürel ve çevresel koşullarda bu uygulamada dikkate alınmıştır. Sosyal hizmet uzmanının bu tarz ele alış yeni bir bakış açısını gerektirmektedir. Bu çerçevede aile sistemi ayrı bir bütünlük olarak ele alınırken bu sistemin diğer sistemlerle (geniş aile ve akrabalık sistemi) ilişki ve etkileşimi de dikkate alınır. Bu yönüyle yeni bakış açısını **çok boyutlu bir bakış açısı** olarak değerlendirmek mümkündür.

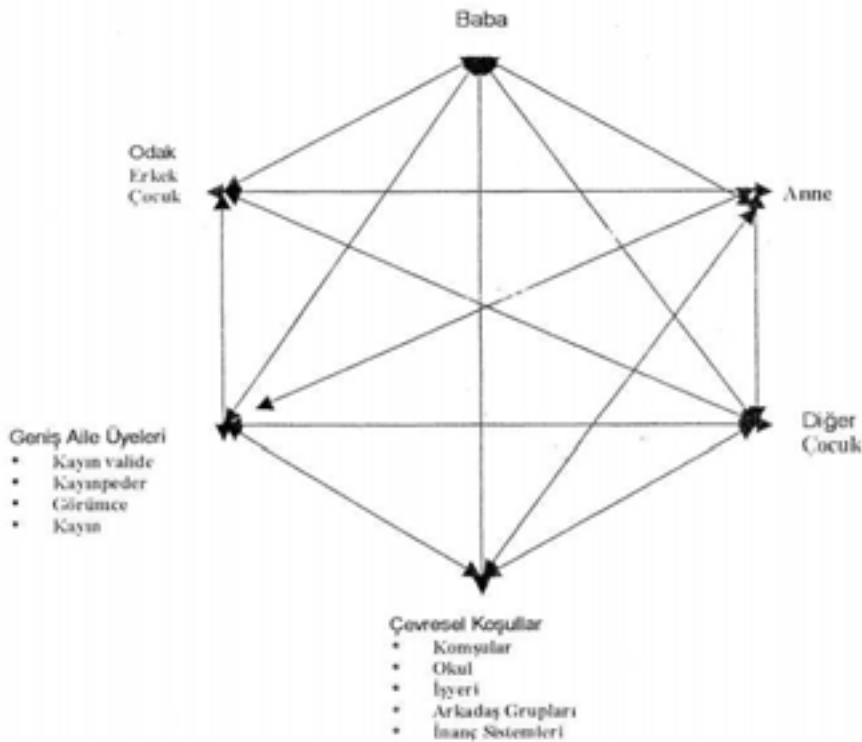
Bu noktada sosyal hizmet aile sistemini içinde bulunduğu koşullar altında kontrol etmek hedefinden uzak bir disiplindir. Çünkü sosyal hizmetin değer sistemi, bütün müdahalelerinde yaşamın doğal akışını dikkate almak durumundadır.

Sosyal hizmet aile sisteminin yaşam içindeki doğal sürecini anlayarak bu sürece katılır. Aile sistemi için-

deki bütün sistemlerle ilişkiye geçmek, onların kapasitelerini anlamak ve kendilerinde var olan kaynakları harekete geçirmek üzere işbirliği yapmak ve uygun değişiklikleri kendi özgür seçimleriyle yapmalarını desteklemek, kolaylaştırmak temel hedeftir. Bu tarz müdahalede **iyileştirme** olduğu kadar **önlemenin** de varlığı söz konusudur.

Çağdaş sosyal hizmet yaklaşımında, birey, aile ve toplumun birbiriyle olan karşılıklı bağımlılık ilişkisi, daha kapsamlı ve çok boyutlu disiplinlerarası yaklaşım gerektirmiştir. Aile sistemiyle ilgili bu karşılıklı bağımlılık çevresel faktörlerden zaman içinde olup bitenlere değin kapsamlı ve yaygındır. Aile içindeki birey, sosyal rollerinin gereğini yerine getirip diğer sistemler ve bireyler üzerindeki etkileriyle ele alınır. Aile içindeki bir birey, bir rolün gereğini yerine getirirken (annelik, eşlik ...vb.), bütün eylemlerinin karşısındaki rol partnerinin (çocuğu ya da eşi) rolüyle uyumlu ya

Aile Bireylerinin Etkileşim Şeması Etkileşimler

Karşılıklı Davranışlar

Şema 1

da onu tamamlayıcı olmalıdır. Sosyal fonksiyonellik ile ilgili sorunlar, rol kalıplarıyla ilgili uyumsuzluk durumlarında ortaya çıkar.

Günümüzde sosyal hizmet yaklaşımı aileye hizmet vermenin doğasına bağlı olarak, bu sistemler arasındaki ilişkilere dayanır. Bu tarzda sistemler sağlayıcı misyonu için gereklidir. Böylece değişim sağlayıcı gerçekçi araçlarda bulunabilir. Sosyal hizmet uzmanının gerçekçi araçlar bulması (değişim için) onun aileyle çalışırken tek bir sistemle değil, bu sistemle ilgili diğer bütün sistemler ve bunlar arasındaki ilişki ve etkileşime odaklanmasıyla ilgilidir. Bu tarz bir profesyonel yardımla, arzu edilen değişiklik sistemin bütün parçaları arasındaki uyum ve fonksiyonellik sağlanarak gerçekleştirilebilir. Bu ilişkilerde **güç, enerji, iletişim, motivasyon hatta dış çevreden bu sistemlerin her birisine aktarılanlar ve etkileşimler göz önünde bulundurulur.**

Sosyal hizmet müdahalesinin bu iletişim sisteminin, bütün ihtiyaçlarını dikkate alması esastır. Sosyal hizmet uzmanı farklı kültür gruplarıyla ve aile sistemleriyle çalışırken bu kültürel ortamın aile sistemindeki bütün unsurlara ne yönden, nasıl etkilerde bulunduğunu dikkate alması söz konusudur.

Çalışma yaptığımız bir ailede erkek çocukla annenin bağımlılık ilişkisini ve bu ilişkiyi eşiyile ilişkisinde güç elde etmek adına kullanılmasının tipik örneğini görmüştük (Aktaş, 1996,93). Bu çalışmada aile sistemini tanımlamada aşağıdaki şema kullanılmıştır. Şemadan da anlaşılacağı üzere bu aile sistemiyle çalışma, birçok sistemle ve aralarındaki iletişimle çalışmak anlamına geliyordu. Odaktaki anne ve erkek çocuk iletişimini değiştirirken, diğer iletişim sistemlerinin karşılıklı etkileşimi göz önünde bulundurulmuş. Annenin kızı ve eşiyile daha açık ve net iletişime geçmesi sağlanmıştır.

Sosyal hizmet uzmanının aile sistemiyle ilgili değişim sağlama fonksiyonunda, kolaylaştırma, destekleme, güç verme aracılık yapma gibi roller

üstlenmesi söz konusudur. Sosyal hizmet uzmanının aileyle ilgili sistem yaklaşımına dayalı çalışması aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınarak bu çerçevede iletişim kuramıyla ilgili kavramlaştırmalar üzerinde durulacaktır.

AİLE TERAPİSİ

Aile Danışmasında Teorik Yaklaşımlar

Aile danışması teorik bir modele dayalı olarak yürütülür. Danışma sürecinde danışman (psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı, psikolog v.b.) ailenin ne denli fonksiyonel olduğunu, nelerin yanlış gittiğini ve yanlış gidenlerin değişmesi için neler yapılabileceğini anlayıp tanımlamak durumundadır. Akmakta olan trafikte otomobil benzetmesine baktığımızda; bu otomobil belli bir yolda (tek yönlü ya da çift yönlü hız akışı ve yoğunluğu ile) kendi büyüklüğü, hızı ve fonksiyonelliği ile yoluna devam etmektedir. Tek başına arabayı anlatmak, çevre koşulları (hava gibi) ve yolun özellikleri göz önünde bulundurulmadan arabanın fonksiyonelliğinden bahsetmek oldukça yetersizdir. Aile danışmanları da ailenin fonksiyonelliğini onu oluşturan bireylerin fonksiyonelliğini tanımlayarak açıklayamazlar. Aile üyelerinin zeka düzeyleri, kişilik özellikleri, duygusal durumlarını göz önünde bulundurmak bile bütün olarak aile grubunun tedavi planı için yeterli değildir. Ancak hemen belirtmeliyim ki, aile içindeki üyelerin kişilik yapısı ve duygusal tonunu anlamak onların birbirlerine nasıl bağlandıklarını anlamak için oldukça önemlidir. Bireysel savunma mekanizmalarının anlaşılması ailede kullanılan savunma mekanizmalarının anlaşılmasını da sağlar. Ancak en yakın ve uzun süreli grup olarak aileyi anlamak içindeki bireylerden daha fazla bilgi birikimini ve uygulama becerisini gerektirir. Aileye yönelik birçok kuramsal yaklaşım olduğu sık sık belirtilmiştir. Burada belli başlıları biraz daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu kuramsal modellerden en önemlisi "sistem kuramı"dır.

Sistem Kuramı

Sistem düşüncesi aile tedavisinde bütünleştirici bir çerçeve getirmiştir. Sistem yaklaşımı aileyi çevresiyle ve birbirleriyle ilişki ve etkileşim içinde bulunan parçaların oluşturduğu dinamik bir bütün olarak ele alır. Aile de yer alan alt sistemlerin (anne-baba-çocuklar...) bir işlevi, dolayısıyla bir amacı vardır ve her bir aile kendine özgü bir amaç etrafında şekillenmektedir.

Aile, çevresinden çeşitli kaynaklar (girdi) alan açık bir sistem olarak değerlendirilebilir. Çevresinden kendisine aktarılanlardan uygun olanları kabul eder, benimser, çevreye (dış sisteme, aktardıkları (çıkıtı) kültürel faaliyetlerle, sosyal ilişkileriyle) da dolaylı olarak kendisine yeniden dönebilir. Yani toplum içinde yaşayan aile, hem içindeki üyeleri, hem de dışındaki büyük sistemle karşılıklı bağılıkları onu bir bütün olarak ayakta tutar. Bu ilişki dış sistemde meydana gelen değişikliklerin aile sistemine de yansımalarına neden olur. Bu çerçevede aileyi kapalı bir sistem olarak değerlendirmek durumundadır.

Gerçekte ailenin içinde bulunduğu toplumda açık bir sistemdir. Açık olmasının içinde yaşanan dönemin getirdiği teknolojik gelişmeler (bilgisayar ve internet ağı) ve haberleşme sistemindeki yenilik (uydu sistemi) aradaki kapalılığı ortadan kaldırmıştır. Toplumlar arasındaki karşılıklı etkileşim kültürler arasında da benzerlikler ve geçişler oluşturmaktadır.

Gerçekte yaşayan bütün büyük sistemler alt sistemlerden oluşmuştur. Toplumlara oluşturan alt kültürler ve toplumsal kurumlardır. Kültür grupları da ailelerden (alt sistem) oluşur. Her bir aile de birey ve birey grupları olarak adlandırılan alt sistemlerden (anne-oaba-çocuk) oluşur. Biraz daha ilerlersek her bir birey de fiziksel (kalp,damar,kas,sinir sistemi v.b.) ve psikolojik (id,ego,süperego) alt sistemlerden ve alt sistemlerde küçük sistemlerden oluşur.

Toplumsal sistem ve alt sistemleri birbiriyle ilişkileri ve etkilenmeleriyle gelişme ve değişim sağlar (Aktaş, 2002,116). Sözelimi toplumsal yapımızda kitle

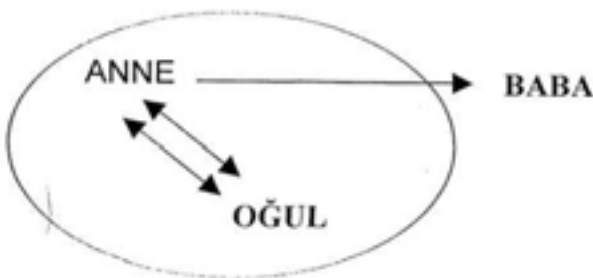
iletişim kanallarımızdaki çok seslilik, aile içindeki bireylerin yaşam tarzını, umutlarını, beklentilerini etkilemektedir. Aile içindeki bireyler birbirleriyle iletişimlerinden ziyade televizyon kanallarından aktarılanları pasif olarak izlemek ve kültürlenme ile beslenmektedirler. Ailenin sosyalleştirme sorumluluğunu paylaşan kitle iletişim araçlarının olumlu katkıları (çocuklar ve yetişkinler için bilgi verici ve eğitici programlar) yanında olumsuz katkıları da bulunabilir, örneğin günümüzde gençlerin bir bölümü, arabesk, pop sanatçısı ya da futbolcu, mankenlik gibi önemli ve şöhretli meslekleri kendilerine uygun meslekler olarak idealize etmeye başlamışlardır. Kısa dönemde şöhret olma, para kazanma arzusu onların niteliklerini geliştirmeden, kendine ve yeteneklerine emek vermeden, beslemekten yaşamalarına neden olmaktadır. Gerçekte bu yapılanmanın ve yaşayış tarzının, bireyler, aileler ve toplumun geleceği için ciddi bir tehdit olduğunu düşünüyorum. Aile ilişkilerindeki olumlu ve olumsuz yaşantılarının paylaşılmaksızın, televizyon izleyerek geçiriliyormuş gibi yapılması da, keskin patlamalar ve yıkımlara neden olabilmektedir. Sistem yaklaşımı aile dinamiklerini bütün bu kapsamlı unsurları göz önünde bulundurur. Bu çerçevede yürütülen aile danışma hizmetinde ailenin fonksiyonelliğini sağlamak esastır.

Aile danışmanları sistem yaklaşımından etkilenerek sistem düşüncesini benimsemişlerdir. Sistem düşüncesi, sistem yaklaşımından daha fonksiyonel bir mesleki yardım alanı oluşturur. Aile danışmanlarının göz önünde bulundurduğu temel noktalar şu şekilde özetlenebilir:

- Aileler (ve diğer sosyal gruplar) kendilerini oluşturan unsurların bütününe toplamından daha farklı bir yapılanma özelliği gösterirler.
- Aile sistemini ve alt sistemlerini ayakta tutan ve yönlendiren kurallar sistemi vardır.
- Her sistemin onun nasıl bir fonksiyona sahip olduğunu anlamada yardımcı olacak **sınırları** vardır.

- d) Sınırlar bütünüyle geçirmez değil yarı geçirgen (semi-permeable) özelliğine sahiptir.
- e) Aile sistemleri göreceli olarak dengeli ve durağan bir yapı içindedirler. Ancak bu durağan yapısı onun gelişip değişmeyeceği anlamına gelmez. Gelişim ve değişim oldukça doğaldır ve değişime neden olan birçok sistem içi ve dışı faktör vardır.
- f) Sistemin parçaları arasındaki iletişim ve geri bildirim sistemin fonksiyonelliği için oldukça önemlidir.
- g) Aile içindeki bireylerin davranışlarının nedenlerini bir nedensellik ilişkisi ile açıklamak yeterli değildir.
- h) Aile sisteminde, diğer açık sistemler gibi, çok sayıda farklı başlangıçlar benzer sonuçlar ortaya çıkarır. Aileler farklı başlangıçlarla benzer sonuçlar (mutluluklar, sevinçler...vb.) yakalayabilirler. i) Aile sisteminde diğer açık sistemler gibi amacı vardır.
- j) Aile sistemi birçok alt sistemden (anne-baba-çocuk-çocuklar) oluşmuştur. Bu parçalarıyla aile sistemi, büyük bir sistemin (toplum) parçası ya da alt kültür grubunun bir unsurudur. Aileyi oluşturan bireyler nasıl birçok alt sistemin (dolaşım,solunum, fiziksel yapısı vb.) bütünü ise aile sistemi de birçok alt sistemle ilişki içindedir. Aile, alt sistemlerinin bütününden etkilenen bir sistem olarak bütünü etkileyen bir sistem olma özelliği de gösterir. Bu özellik (etkileme ve etkilenme) ailenin dinamik yapısıyla ilgilidir. Toplumsal yapının kadına ve erkeğe aktardıkları, kurulan çekirdek aileye büyük ölçüde yansır. Sözelimi ailedeki alt sistem ilişkileri geleneksel kültür sıklıkla ana-oğul diyalogunun önemini, hem değer sisteminde hem de kadına verilen değerle vurgulanmaktadır. Bu ilişkiyi aşağıdaki gibi şematize edebiliriz.

Geleneksel Anne Oğul İlişkisi

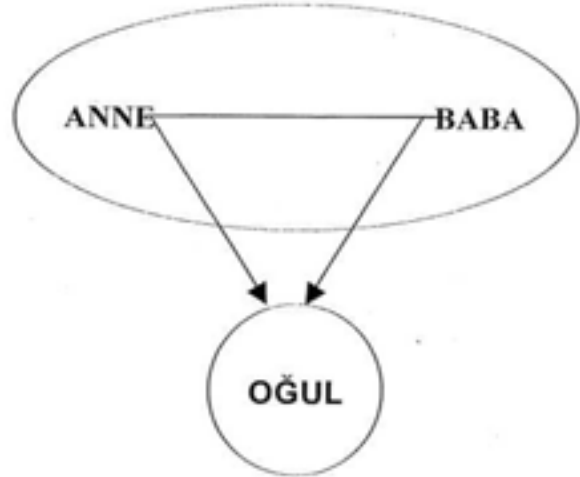

Şema 2

Yukarıdaki alt sistem ilişkisinde toplum (özellikle kayınvalide) erkek çocuk doğuran kadının statüsünü yükseltmiş gibi görünür. Erkek eşin ve ailesinin gözünde statüsü yükselen kadın, oğluyula kurduğu ilişkiyi daha yakın, büyük oranda da bağımlılık tarzında sürdürür. Anne için erkek çocuk doğurmak bazı durumlarda evliliğin kurtarıcısı gibidir. Aile danışmanının anne-oğul arasındaki sınırları oldukça kalın, duygusal bağları kuvvetli alt sistemi anlaması kolay olsa da değişim sağlamada güçlükler yaşamaması görülür. Bu şemanın daha sağlıklı boyutu aşağıdaki gibi değişmesi beklenir.

Yukarıdaki şema eşler arasındaki iletişimin yoğunluğu ve sağlamlığı, erkek evlatla mesafeyi ve iletişimi de benzer yoğunlukta oluşturabilir. Böylesi bir iletişim tarzında ana-baba çocuklarına benzer tarzda sınırlar koyar ve onun özerkliğinin gelişmesinde uyumlu tepkiler verirler. Ana-oğul alt sisteminde ise ana oğlunun koruyucusu gibidir. Oğulsa onun kurtarıcısı rolündedir. Anne-baba alt sisteminde ise denkler arasında (eşitler değil) konumu (evlat olarak) daha belirgin bir ana-baba, evlat ilişkisinden söz etmek mümkündür.

Sağlıklı Anne Baba ve Oğul İlişkisi

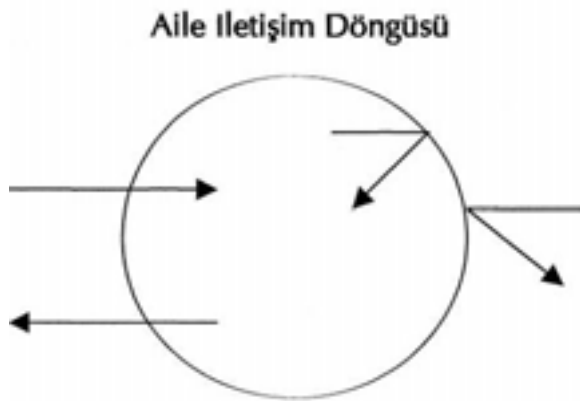

Şema 3

Aile içindeki alt sistemler arasında da belli sınırlar vardır. Ana-baba, çocuklar, ebeveynler gibi alt sis-

temlerin kendi içindeki sınırları doğaldır, önemli olan alt sistemler arasındaki karşılıklı olarak işleyen bir iletişim sisteminin varlığıdır. Bu sınırların varlığı anne-babaya kendi meselelerini çocuklarını araya sokmadan ya da onlar üzerinden mesaj vermeden halledebilmelerini gerektirir. Ailenin içinde bulunduğu kültür ve toplumsal yapıdaki diğer alt sistemlerle iletişimi de o kadar tabidir, iletişimde karşılıklı ve geribildirimlerin rahat olarak, şiddete dönüşmeden verilebilmesi alt sistemlerin birbiriyle uyumunu ve tüm sisteme katkısını ifade eder.

Bu çerçevede aile sistemine dışındaki alt sistemlerden ve kendi içindeki alt sistemlerden birtakım girdiler (destek çağrısı, yeni gelişmeler...vb.) olur. Aile sistemi bütün bu girdileri kendi içinde dikkate alır, gereken tepkileri vererek fonksiyonelliğini sürdürür. Süreç içinde bazı yeni yapılanmalar (kadın ev dışında da çalışmaya başlaması ya da kocanın ikinci işte çalışması ..vb.) rol dağılımları olur. Bu yeni yapılanma sürecinde aile kendi alt sisteminin de rol dağılımlarında değişiklik yapabildiği gibi, dışardan da destek alabilir. Fonksiyonelliğini devam ettiren bir aile sistemi, hem kendi alt sistemleriyle hem de dışındaki alt sistemlerle, destek, bilgi aktarımı, paylaşım, değişim yönünde alışverişlerde bulunur. Ancak bu doğrultudaki alışverişler onun bütünlüğünü ve fonksiyonelliğini olumsuz yönde etkilemez. Bu alışverişi dairesel bir döngü olarak düşünmek mümkündür. Bu döngüyü aşağıdaki gibi ifade edebiliriz.

Şema 4

Aile sisteminin dışardan etkilenmesi doğaldır. Bu etkilenmelerin bazıları ailenin kendi iç sisteminde değişiklik yaratır. Bazen de değişiklik sadece bir alt sistemde görülür. Bu değişikliğin diğer alt sistemlere yansımaları, aile yaşam döngüsü içinde kendini hissettirir. Bu noktada aile sistemini çok değişkenli bir alt sistemler işleyişi olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu alt sistemler bütününe kendi içindeki dengesi dışardan veya içerden etkilenmelerle değişebilir. Bazen bu ailesel etkileşime "dairesele nedensellik" diyebiliriz. Aile sistemine dairesel ya da döngüsel nedensellik içinde bakmak doğrusal nedensellik yaklaşımından oldukça farklı bir bakıştı. Bilindiği gibi A olursa B ortaya çıkar mantığı çoklu sistemlerle işleyen insan doğasına ve insanların oluşturduğu bu birlikteliğin yapısına uygun bir açıklama getirmemektedir.

Sözgelimi ekonomik yoksulluk ya da kriz her aile fonksiyonunu etkiler. Ancak bu etkilenmelerin biçimi her ailede farklı farklıdır. Bu farklılık aile sisteminin kendi alt sistemleriyle ilgili farklılıktan kaynaklandığı gibi öğrendiği tepki verme biçimleriyle de ilgili olabilir, üstelik bu dış etkilenmeleri bütün aile sistemlerinde eş zamanlı olarak görmek her zaman mümkün değildir. Ekonomik krizler yoksul kesim ailelerinde işsizlik, hastalıklar, şiddet v.b. olumsuz olayların ortaya çıkmasını hızlandırırken üst sosyo-ekonomik düzey ailelerinde ise, boşanma bazen psikolojik rahatsızlıklar anksiyete v.b. tepkilere neden olabilir. Aile sistemlerin aynı dış çevreye farklı tepkiler vermeleri de onların kendi sistemlerinin özgünlüğüyle, referans sistemlerinin farklılığıyla ilişkili olabilir. Bu çerçevede sistem yaklaşımını benimseyen aile danışmanları aile sisteminin ve alt sistemlerinin işleyişini kavramakta oldukça esnek düşünmek ve değişken sonuçlarını göz önünde bulundurmaları durumdadırlar.

İLETİŞİM TEORİSİ

Bu teoriyi temel alan aile danışmanları aile üyelerinin birbiriyle iletişimi ve fonksiyonları üzer-

ine odaklaşmaktadırlar. Bu teorinin üç farklı boyutundan söz edilebilir (Foley, 1974). Bu yaklaşımda sistem yaklaşımının temel boyutları mevcuttur. Bu boyutlar;

- a) İletişim ve algılama
- b) iletişim ve güç
- c) İletişim ve duygulanım

Foley'e (1974) göre bu üç boyut üzerinde odaklanan danışmanlar, bütün olarak sistem yaklaşımını benimsemektedirler. Ailenin analitik özgeçmişinden ziyade mevcut durumunda yukarıdaki boyutlar üzerinde konsantre olma dikkati çekmektedir.

---

a) iletişim ve Algılama

Bu boyut aile içindeki ilişkilerde bazı temel varsayımlar üzerinden hareket eder. Bu temel varsayımlar şu şekilde özetlenebilir.

öncelikle aile içinde iletişimsizlik diye bir şey söz konusu olamaz. Buna göre sessiz oturan bir kişi bile iletişim de bulunuyordun Bu kişinin oturuşu, pozisyonu, yüz ifadesi ..vb. pozisyonları da bir iletişim içeriğidir. İletişimde sadece konuşmak değil konuşmanın tonu vurguları bile önemlidir.

İletişimde, içerik dışında ilişki boyutu da önemlidir. Sözelimi "rica etsem şu kapıyı kapatır mısın" ifadesi ile "sana kaç kez söyledim şu kapıyı kapat"! Her iki ifadenin de içeriği aynıdır. Ancak söylerken kullanılan ifade biçimi ve vurgular hatta ses tonu oldukça farklıdır. Aynı cümle farklı söylenme tarzlarıyla farklı anlam kazanabilir. "Zannediyorum" sen hatalısın, zannediyorum sen hatalısın" cümlelerinde bu ilişki farklılığı görülebilir. Tarafların işaret ettiği odak.

iletişimde tarafların farklı şeylere odaklanmaları ya da işaret etmeleri zaman zaman oldukça önemli çatışmalara sebep olabilir. Sözelimi eve geç gelen

bir eşe sürekli olarak söylenen eşe, diğer eş sen sürekli olarak dırdır yaptığın için geliyorum diyebilir. Bu noktada eşlerin farklı vurgulamaları ve gerekçelerini iletişimde benzer noktalara getirmek oldukça zor olabilir.

Simetrik ve tamamlayıcı etkileşim

İki kişiye da gruplar arasındaki ilişki çeşitli derecelerde simetrik ve tamamlayıcıdır. Simetrik etkileşimde taraflar birbirine eşit uzaklıkta ve düzeydedir. Tamamlayıcı etkileşimde ise bir eşitsizlikten söz etmek mümkündür. Hasta, doktor, hizmetçi-patron ilişkisi bu türdendir. Kültürel ortamın tamamlayıcı ilişkisi teşvik edici unsurlar taşınması sıklıkla daha eşitlikçi ilişkilere geçişte engel olabilir.

Aile içi ilişkilerde iletişim açık, maskeli, direkt ya da dolaylı olabilir. Ancak tarafların birbirinin iletişiminin farkında olması ve aldığı mesaj doğrultusunda mesaj vermesi beklenir. Tarafların mesajlara dilsiz, sağır ve körlük içinde mesaj vermesi iletişimin cevapsız kaldığını düşündürür. Gerçekte iletişim birçok paradoksları içerir. Tarafların bir ikilem ve çelişkilerin farkında olacağı bir algılama düzeyinde olması danışma sürecinde danışmanın ve tarafların anlaşma alanlarını genişletir.

---

b) iletişim ve Güç

Foley (1974) tarafından iletişimdeki temel boyutlardan ikincisi iletişim ve güçtür. Güç bir kişinin iletişimde mesajı, diğer kişiye hamle yaparak, belirleyici tarzda ulaştırmasını ifade eder. Gerçek birlikte olan her grubun iletişimde bir hiyerarşi vardır. Bu hiyerarşi birlikte bulunan insanların bu birliktelik kompozisyonunda statülerinde farklılık olması doğaldır. Aile, birlikteliğinde taraflara böyle bir statü sağlar. Geleneksel toplumda ve kent toplumlarında aile birlikteliğinde tarafların bu statülerinin iletişimlerdeki sürekliliği ve işbirliği bozup bozmaması önemlidir. Aile sisteminin dış çevresindeki gelişme değişimlerle (insan hakları, eşitlik ...vb.) kendi içindeki gelişmeler (kadının istihdamı ve eğitim

düzeyinin yükselmesi) aile içindeki bireyler arasındaki güç ilişkilerini değiştirmeye başlamıştır. Ancak bu statü değişikliğinin tarafların iç dünyalarında ve davranışlarında daha adil ve tarafların içine sinen bir tarzda yürüdüğünü söylemek henüz mümkün değildir. En azından bir grup aile için mümkün olsa bile çoğunluk için mümkün değildir. Geleneksel toplumda halen kadının eğitim düzeyi düşüktür ve istihdam da yer alması için 2-3 kuşak geçmesi gerekir. Diğer grupta da tarafların kendi içlerinde üstün yanlarını daha objektif standartlarla kabul etmesi (erkeklik ya da kadınlık dışındaki standartlar) zaman alabilir. Bazı aile örneklerinde de kadının baskın ve güçlü olmasının sorunlarıyla da uğraşılabilir.

---

c) iletişim ve Duygulanım

Aile tedavisinde iletişim boyutuyla ilgili bu boyut, tarafların, sözlü sözsüz bütün iletişim tarzlarının ve duygulanımlarının önemine işaret eder. Bu boyut aile içi ilişkiler kadar tarafların davranışlarının altında yatan psikodinamik süreçlerini kapsar. Bu alanla ilgili olarak tarafların kendilik imajlarının sağlıklı gelişmesi sonucunda doğru kişi seçebileceği, bu kişiyle de doğru ve yerinde iletişim tarzı geliştirebileceği üzerinde durulmaktadır (Winnicott, 1960). Bu doğrultuda, yanlış kendilik algısı ve bilgisinin evliliğin başında tarafların yanlış seçim yapmalarına ve yanlış savunma mekanizmalarıyla iletişime geçmelerine neden olduğu söylenmektedir. Evlilik tarafların duygusal ihtiyaçlarına da cevap vermesi beklenen bir birlikteliktir. Ancak kendilik imajı gelişmiş ve olgun bir bireyin bu ihtiyaçlarında da gerçeklik ve doğruluk vardır. Bu süreç bazen (olgunlaşma ve gelişme) tamamlanabilir. Ancak tarafların farkında ve bilinçli oldukları bir süreç olarak yaşanması her zaman mümkün olmayabilir. Olgun bir kendilik imajındaki bazı özellikleri şöyle maddeleştirebiliriz (Satir, 1967, 91):

a) Bireysel alanının bütün sorumluluğunu üstlenmek,

- b) Kendisiyle ilgili doğru algılamaya dayanan kararlar vermek.
- c) Diğerlerine ve çevreye, kendi seçimlerini, kararlarını açıklayabilmek,
- d) Bu kararların ve seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmek,
- e) Kendi duygularının farkında olmak ve hissede bilmek,
- f) Diğerleriyle açık ve doğrudan iletişim kurabilmek,
- g) Diğerlerinin ve kendisinin farklılıklarını görüp kabul etmek,
- h) Bu farklılıklarla ilgili değişiklikleri de tahdit altında kalmadan yapmaya istekli olmak.

Yukarıda belirtilen bütün bu özellikler bireylerin iç dünyalarıyla ilgilidir. Aile içinde bireylerin iç dünyalarıyla barışık, onlardaki değişikliği tolere edebilecek esneklikte, karşısındakileri de anlayıp onların da benzer değişimi kendi içgörülerıyla yapabilecek güçte olduğuna inanmaları oldukça önemlidir. Danışma süreci bazen bu barışmayı ve büyümeyi olgunlaşmayı sağlama süreci olarak da adlandırılabilir.

SONUÇ

Sosyal hizmet müdahaleleri içinde önemli bir yer tutan aile sistemi belli aşamalarda yürütülen planlı bir değişim sürecidir. Aile terapisi ile ilgili donanımlı bir uzmanın da zaman zaman süpervizyon alması kaçınılmazdır. Bu sürecin başlangıcında aile sisteminin içinde bulunduğu durumu, aile üyelerinin tanımlanması ve güçlü yanlarının belirlendiği ön değerlendirilmeden sonra bu aileyle ilgili planlama yapılır. Planlama süreci ailenin probleminin önceliklerinin belirlendiği, problemlerinin ihtiyaçlara çevrildiği, ihtiyaçlara yönelik müdahalelerin değerlendirilerek amaçlar ve hedeflerin oluşturulduğu ve kontrat yapıldığı bir süreçtir. Uygulama aşamasında yapılması gereken bütün müdahaleler aile sistemi ya da odak kişilerle yürütülür. Sonuçta müdahalenin değerlendirilmesi yapılır. Mümkünse aile izlenir.

Sistem yaklaşımına dayalı olarak yürütülen bu müdahale de aile sistemi dışında birçok sistemden söz etmek mümkündür. Müracaatçı sistemi, Değişim ajanı sistemi, Hedef sistem ve Eylem sistemi (Pincus ve Minehan, 1973.89.90).

Bu kavramlaştırmada eylem sistemi yukarıda ele alınan değişim sağlayacak süreci, hedef sistemi amaçlanan değişimi tanımlanır. Değişim ajanı sistemi ise çok disiplinli bir uzman grubu tanımlanır.

Kendisi çoklu sistemlerden oluşan aileye çok disiplinli bir müdahalenin de olması söz konusudur. Ekip çalışması ve işbirliği doğrultusunda ailenin değişimi ve gelişimi yönünde sağlanacak bütün profesyonel yardımların birbirini tamamlaması ve desteklemesi beklenir. Tek bir kişiyle çalışma yapan profesyonelin işi ne denli zor ise aile sistemine profesyonel müdahalenin de zorlukları ve titizlik isteyen yanları vardır. Kendini tanıma sürecinden başarıya geçmiş bir uzmanın bu denli fazla sistemlerle çalışması da oldukça zahmetli bir süreçtir.

Kaynakça

- Aktaş, A.(1996), Aile içi Şiddet ve önleme Yolları**, Somgür Yay. Dağ. Ankara.
- A.Pincus and A. Minehan. (1973), Social Work Practice Model and Method.** Hasça II.
F.E.Peacock.
- Foley, V. (1974) An Introduction to Family Therapy.** New York, Grune and Stratton.
- Johnson, L(1995), Social Work Practice. A Generalist Approach Allyn and Bacon** A Paramount Communications Com.United States of America.
- Satir, V. (1967), Conjoint Family Therapy.** Pab. Altos Science and Hogarth Behaviour Books.
- Winnicott,D. (1960), The Maturation Process and the Facilitating Environment** London.